

mpkšlas — menas literatūra

Šiame numery:

Tūta turi du galus.

Meistro dirbtuvėje: Jurgio Jankaus romano „Anapus rytojaus“ analizė.

Prano Visvydo eilėraščiai.

Vilniaus universiteo reikšmė Lietuvai pirmaisiais dviem jo veiklos šimtmečiais.

Vilniaus šviesai skirta muzika

Los Angeles mieste.

Šių metų lietuvių nuotraukų paroda.

Hamiltono lietuvių teatro viešnagė Chicagoje.

MEISTRO DIRBTUVĖJE

J. Jankaus romano analizė

A. LIULEVIČIENĖ

Jurgis Jankaus, ANAPUS RYTOJAUS. Romanas. Išleido „Ateitis“ 1978 m. Spaudė „Draugo“ spaustuve Chicagoje. Aplanas autorius. Leidinys 296 psl., kaina — 7 dol., gaunamas ir „Drauge“.

Petras Mikša — simpatiškas, jau pagyvenęs, bet dar labai guvus pokarinis ateivis, kadaise inteligentų luomo, o dabar sąžiningas fabriko darbininkas kažkuriam Amerikos miestely, įtartinai panašiam į Rochesterį, nes kurgi kitur tiek sniego iškristu? Mikša — apsišvietęs žmogus ir jam rūpi žmonijos likimo ir gyvenimo reikšmės klausimai, kuriuos jis sugeba iškalbiai, nors kartais gal ir naiškai, nagrinėti. Antra vertus, padangėmis jis nesiskraidžioja ir ne tik tvirtai laikosi atsivėrusi savo kasdieninį gyvenimą, bet ir jo smulkmenomis tiesiog mėgaujasi — išgelbėjęs iš sniego pūgos juodą mergaitę ir parsivedęs namo, ją begalvinda mas, ne tik aptaria juodų kojinių ir veltinių vaidmenį savo paties kasdieninėje rutinoje, bet ir skaitytojui išdėsto, koks uogie nių pasirinkimas jo namuose (vyšnių, aviečių arba juodųjų serbentų — pastaruosius jis pats augina). Jis nešiojasi vaikystės prisiminimus iš Lietuvos kaimo — apie dėdę Polikarpą, išėjusį besnįgant pas kaimyną juojus prašyti ir nebegrįžusį, apie Rudienę, deginusią savo mažąjį pirštą, kad iš jo išvartytų vėliną, apie šlubą, susirietusį senį Leibą, kepusį ir pardavinėjusį riestainius. Visi jie išnyra kaip pirmapradžiai neišaiškinami Mikšos samonės turtai. Bet jis nesvetimame nei savo gyvenamam miesteliui, kurio peizažą, perpintą savo paties jausmais, jis vaizdžiai perduoda, ir taip pat jautrus Amerikos visuomenės negerovėms: rasinei nesantaikai, skurdui, smurtui. Be to, jis labai gražiai sugyvena su savo taip pat nebejauna žmona Onute, su kuria šeima jau užaugino ir į pasaulį išleido. Žodžiu, pasaulio druska. Tad kam kam, bet Mikšai savo proto blaivumu ir dvasine pusiausvyra, atrodo, netektų abejoti.

Netektų, jeigu ne Jurgio Jankaus pasinešimas šiame naujausiame romane su savo herojaus jomis, neįdomia forma parašytų kūrinių. Lietuvos kompozitoriai jau „senovai prarado apetitą chorinei kūrybai“.

Kur tau nepraras, jei dabartinėmis aplinkybėmis tyra lietuvių tautos gaida, juo labiau pakilęs dvasinis susikaupimas giesmėje turi užleisti vietą pigiam pilietišky estradų trankumui. Už tarybinius pseudogaminius kompozitoriams mokama riebiau, ir šlovė didesnė.

Taip, taip — tūta turi du galus. Tereikia tik išmokyti pro ją atidžiai ir sąžiningai stebėti gyvenimo eigą.

Skaitytojui leidžiama sekti, kaip pagrindinis veikėjas Petras Mikša rungtis su jį ištikusiu klausimu: ar gali žmogus iš anksto patirti, kas dar tik bus? Ar gali sutikti žmones, kurių dar nėra sutikęs, dalyvauti įvykiuose, kurie dar neįvykę? Ar gali jis sau tikėti, kad jauna, patrauklią negrįžusią Klaidiją, kurią jis išgelbsti iš sniego pūgos ir po dienos randa savo paties namuose nužudytą, jis vėl sutiks ligoninėje, pats ten atsiradęs po pirmųjų sukrečiančių įvykių? Ir kas tas paslaptinis pacientas milžinas negras ristikas Jack Robinsonas, vėliau persimainęs į juodvarnio sūnų — Rabeson, iš kurio kyla grėsmė Klaidijai, bet kuris po miestą vėliau sekioja Mikšai, kad nusitaisytų pasmaugtą? Ir kodėl Rabeson dingsta, o jo vieton stoja Big Bill, šį kartą tikras negras Klaidijai, bet kuris po miestą vėliau sekioja Mikšai, kad nusitaisytų pasmaugtą? Ir kodėl Rabeson dingsta, o jo vieton stoja Big Bill, šį kartą tikras negras Klaidijai, bet kuris po miestą vėliau sekioja Mikšai, kad nusitaisytų pasmaugtą?

Seserys, atsilanko jo žmona, parapijos klebonas Petras, darbovietės viršininkas Frankis, nešinas tuo pačiu degtinės buteliu, įteikiamas jam tas pats vaisių krepšelis iš Milano gatvės gyventojų, tariai tie patys žodžiai tarp Mikšos ir jo lankytojų. Kadangi niekas neįstengia ar nesutinka Mikšai paaiškinti, kaip čia iš tikrųjų yra, Mikša pagristai susirūpina: arba prieš jį vykdoma didžiulė apgaulė, arba jam protas maišosi, arba tikrovė yra dar kaip nors kitokia ir todėl dar baisesnė. Jis neatlyžtamai savo pergyvenimų teisybę gina, kol „stebuklingas“ įvykis pačiam gale — atsiradęs Klaidijos įrašas Mikšai padovanotoje knygoje — Petro Mikšos tiesa neištrinama palidija. Bet tuo pačiu metu šis autorius pokštas nustelbia visas ligotines veikėjų pastangas patiems išsiaiškinti, kas iš tikrųjų su Mikša yra įvykę. Juo tarytum apginama fantazijos teisė į save pačią. Tai autorius paskutinis gestas, sakantis, kad jis nežada atsiimti neįtikėtinos istorijos, nežada grąžinti į pusiausvyrą visiškai iš pagrindų išjudintą pasaulį, kad jis visą laiką ir tegalvojo žaisti ant realybės ir fantastikos ribos.

Skaitytojas tuo pačiu metu simpatizuoja per visą knygą besitęsiančioms Mikšos pastangoms susiorientuoti jo pergyvenamose įvykiuose ir mato, kaip autorius valdo įvykius, į kuriuos yra panarinęs Mikšą, kaip kartais jį gelbsti, kartais sulaiko jo pastangas iškilti į įvykių paviršių. Ko Mik-

Rašytojas Jurgis Jankaus

Nuotr. Vytauto Mažello

šas tikisi, kad išaiškines, kaip iš tikrųjų buvo, jis įstengs pergaleti baime — baime, kad jis tampa išmuštas iš tikrovės. Čia pagrindinis knygos įtampos šaltinis ir svarbi dalis jos kuriamos nuotakos. Tad arčiausiai galbūt knygos žanras yra estetinė melodrama. Jos sandara melodraminė: nemotyvuoti žiaurūs įvykiai, blogio grėsmės kildinama intriga, tyra herojų, gėrių ir malonės švytinti Klaidija atsveriamas pagiežingos pabaisos Rabesono vilosose jo inkarnacijose, išsukami galingi Mikšos jausmai, baimės persunkta nuotaika, jos ištempiamas toliau negu ji žmogiškai siekia — net anapus mirties, bet, nežūrint to, pasaulio moralinės santvarkos išsaugojimas ir tam tikras gėrio triumfas — jis Mikšai vis sklinda iš Klaidijos ir nesiliauja net jai mirus. Ši melodraminė sandara tačiau veikia lyg įrankis atskleisti kūrybiniam vyksmui, kuris iš pasakojamų dalykų padaro grožinį kūrinių, kadangi autorius judesiai permatomi. Šioje knygoje jis rodo skaitytojui, ką jis daro — kaip supinami tarp savęs nieko bendro neturintys pergyvenimai, kaip sukuriami tikrovės ribas peršokantys veikėjai, ir kaip neįtikėtini dalykai padaromi įmanomais todėl, kad jie labiausiai dera. Kaip tik šita autorius veikia mus patraukia savo rodomu meniškumu ir, knygą skaitant, tampa tikroju dėmesio centru. Tad kiek autoriui pavyksta įtikinamai savo knygos rėmuose atskleisti gali mybę, kad jo herojus buvo pate-

kęs anapus rytojaus, tiek jam pavyksta ir skaitytojui nuolat kelti klausimą, ką gi visa tai reiškia, ir kas tuomet šitas Petras Mikša turi būti: bėprotis, sapnuotojas, iš mirties atgijęs ligonis, regėtojas, pranašas, paprastas autorius įrankis, o gal persirengęs rašytojas iš žodžių ir įvaizdžių nepalaujamai plintantis realybė „kurios niekur nebuvo ir niekur nėra, bet visiškai tikrą ir kiekvienam kurio nors požiūriu artimą“, kaip pats autorius yra sakęs (žr. LE, IX, p. 284)? „Anapus rytojaus“ tartum žaismingai primena, kad yra panašumo tarp visų šių žmogaus dvasinio būvio kategorijų ir tokiu būdu siūlo teisingiau išmatuoti žmogiskos vaizduotės galia, jos nuostabų pajėgumą tikrenybei ir miržams, bet, deja, daug mažesnę sugebėjimą tarp jų atskirti: „kaip tu kovosi su miržais, su daiktų, kurio nėra, bet kuris stovi akys ir traukia į save. Ir taip traukia, kad negali atsispirti“, apgailestauja Mikša (p. 231).

Todėl turbūt pats didžiausias pasitenkinimas, skaitant „Anapus rytojaus“, kyla iš kompozicijos sudėtingumo ir to meistriškumo, kuriuo temos sujungiamos viena su kita. Sekdami šį procesą, jaučiam, kad vis dėlto „gražiai padaryta“. Atkreipę dėmesį į pasiskirus žodžius, netrukus matome kaip atsikartojantys įvaizdžiai ir žodiniai deriniai pina mūsų akiai turtingą audinį. Vienas iš gausybės tokių pavyzdžių būtų sniego rišimas su baimė. Jis prasideda Mikšos nežymia pastaba, kad jo įprasta ir maloni kasdieninė kelionė namo po darbo vasaros metu žiemą pasikeisdavo: „Net ir šviežių pėdų sniege nebebuvo matyti. Aplinka neteko jaukumo, savotiškai keisto glaudumo, tapo dykuma“ (p. 7). Sniego ir baimės ryšys komplikuojasi ir gilėja, kai Mikša laukiamą pavasarį ir tirpstantį sniegą sieja su savo neįtikėtinais pergyvenimais: pagalbos besišaukiančia jauna juoda moterim, savo žmonos žiauriai subraižytu veidu. O kada Mikša sniego užverstam miestely keliauja autobusu, griuvinėja šaligatviais, gaminiojamas Robinsono šmėklos, sniegas tampa priemone augančiam Mikšos vidiniam sąmyšiui ir klajojimui nežinomybėsje išreikšti. Knygos stiprybė ir Mikšos monologai, o gal haliucinacijos, kada jis perduoda savo samonėje slypinčių vaizdų besiklostymą, jis ne tik mato, bet ir girdi, ir jaučia ir pats reaguoja. Štai Mikša, susijaudinęs, kad neva Rabesonas atsekęs jį iki pat namų ir, kankinamas nežinios, kaipgi sau aiškinti šitą baimę, užsnūsta ant sofos savo salionėly, kol žmona ruošia pietus:

Virtuvėje tarpas nuo tarpo barksčiai indai, nosį pasiekia kvapas, o ant jo kabo mažai skambaliukai ir sidabriniai skambtelėjimai pritaria indų barškėjimui. Žalia banga užlieja gelsvą smėlį ligi pat kojų, palieka putų dribsnius, o pati grįžta atgal ir kaip žalio banginio nugara nuplaukia į horizontą ir nuskęsta. Iš putos dribsnių išrėpioja krabas, eina per smėlį skersas, nuo kiekvieno kojų palietimo smėlis suskamba aiškiai sidabriniais skambėjimu. Skambėjimai susidėsto į eilę, susipina į girdėtą melodiją. Labai ži-

(Nukelta 2 psl.)

Kertinė Parastė

Tūta turi du galus

Ne tik lazda turi du galus. Tūta taipgi. Pro lazdos galą žiūrėdamas nieko nepamatyti, o pro vamzdį išvysi, kas vyksta kitame gale.

Yra Lietuvoje toks raštingas agitpropas Jonas Aničas. Šioje parastėje šiemet jau buvo apibūdintas jo daugialypis vaidmuo (žiūr. Nr. 76). Partija Aničiui pavedė pro padidinamąjį stiklą stebėti lietuvių išėjimą gyvenimo poslinkius ir iš to daryti išvadas. Užduotis ypatinga, nes Kmetliui išsivija tebėra nepraryjama ašaka.

Kad J. Aničas savo pareigą atlieka stropiai, matome iš vis dažnėjančių „Lit. ir meno“, savaitraštyje spausdinamų paklodžių. Jis tonas yra įžūliai antišveiškas. Išvados klaidinančios. Mūsų kultūrinei veiklai J. Aničas jaučia tik panieką. Dažną nesavanaudę emigracijos veikėją pertraukia bolševikinių pančių, pravardžių, nauzulintais žodžiais: klerikalai, vaduotojai, buržuaziniai nacionalistai, reakcininkai ir pan.

Na, o kad agitacinė rašliava būtų pakaustyta faktais, J. Aničas išrankioja iš mūsų spaudos (jam prieinamos specbibliotekoje) įvairius išsiviskų bėdų prispažinimus.

Rimtai pagalvojus, į J. Aničo šnektas nevertėtų kreipti dėmesio. Bet tokia jau žmogaus silpnybė: pusiausvyros labui norisi tuo pačiu atsiliginti, juo labiau, kad stebėjimo tūta turi du galus.

„Dabartinės Lietuvos“, tiksliau pasakius, okupacijos junga velkančių tautiečių gyvenimo niekinti neturime teisės. Pro išsiviskos tūtos galą į ten žvelgdami, matomė visokeriopą veiklą, netgi pažangą. Tai natūralu lietuviams. Žmonės dirba, kuria, valgo, miega, poilsiauja ir pramogauja, reikalui esant, išgeria. Jei kartais krautuvėse pritrūksta mėsinių produktų, tai tik dėl to, kad galvijai nesuspėja taip sparčiai tarybiškai žygiuoti į socializmą.

Reikia priminti J. Aničiui, jog

pro mūsų stebėjimo lešį praeina beveik kiekviena ten išleista knyga ar periodika. Mes galime skaityti viską. Gi eiliniai piliečiai Lietuvoje tokių teisių neturi. Reikšia, mūsų akiratis kur kas platesnis.

Skaitydami iš Lietuvos gaunamus raštus, džiaugiamės, jei jų turinyje neiškraipomi nei dabarties, nei praeities įvykiai, jei gyvenimo dalykai vadinami tikrais vardais. Bet piktinamės, kai leidinio samprotavimus užgula kreivus priespaudos šešėlis, arba, kai iškyla dvasinio nuosmūgio faktai.

Pavyzdžiui, gana blankiai dabar atrodo Vilniaus muzikinė kultūra. Tik pasiskaitykime įžvalgus kritiko E. Gedgaudo straipsnį š. m. „Lit. ir mene“. Kritikas aprašo simfoninį koncertą: Sibelių „antrosios atlikimas turbūt galėtų tapti šiokiu tokiu kultūrinio įvykiu mieste, kur iš prekystalio išperkamos net ir vidutiniškai išverstos knygos (užsienietiškos — Pr. V. pastaba). Vidutiniškai interpretuojamo (galbūt atspindint kažkokias Sišės išrankioja iš mūsų spaudos (jam prieinamos specbibliotekoje) įvairius išsiviskų bėdų prispažinimus.

O štai stebėjimo lešyje vėl įsiremina liūdnoke reportažas iš Kapsuko (Marijampolės). Rašo Viktoras G.: „Į Šekspyro sonetų, palydimų barokine muzika, koncertų Lietuvos koncertų salės (išskyrus paradinį, buržuaziškai išpūsta Operos ir baletų teatrą), jei į jas nebūtų varomi uniformuoti mokinukai?!

Šnekančios apie muziką, pravartu dar pacituoti „Lit. ir mene“ įdėtą Roberto Varno nuosūdų susirūpinimą choro repertuaru: „Retai besulaukiame vertingų, originalia kalba, o ne įgrisusiomis pseudonacionalinėmis intonaci-

Meistro dirbtuvėje

(Atkelta iš 1 psl.).

nomą, dažnai girdėtą. O taip! Žinau! Dabar žinau. Ciurlionis! Ciurlionio preliudas, tik niekaip negaliu atsiminti kur... (p. 217).

Ir krabai ir jūros bangos turi savo nuosavas roles kitur knygoje — kas nuostabu, kad dėka autorius miklumo iš jų saveikios, tokiose ištraukose kaip šioje, gimsta melodija, kurią girdi ir skaitytojas. Struktūriniu atžvilgiu knyga taip pat permatoma skaitytojui, nes jam leidžiama anksčiau nei veikėjui Mikšai įtarti, kad dalykai kartojasi. Taip pavyzdžiui, pradėję knygą skaityti kaip realistinį detektyvinį romaną, nustumame, kai vyras su dryžuota eilute, tardęs Mikšą po Klaudijos nužudymo, staiga apsišiekia antrą kartą dar keistesnę aplinkybę. Nuo čia skaitytojas dėmesį sutelkia į tuos pasikartojimus, norėdamas įžvelgti, ar yra kokia progresija pasikartojimuose. Mikšas sapnuose ir ar iš tiesų jam bus įmanoma tikrovę pertvarkyti.

Toliau ypač įdomu stebėti autorius laviravimą ant ribos tarp realistinio gyvenimo vaizdavimo būdo ir fantastikos. Jau pats pradinis knygos skyrius, kur Mikšas pasakoja, kaip jis eina iš darbo namo pamažu įveda skaitytoją į tolygiai daiktus perkėičiantį sapnovaidį, nutvieksta mėnulio šviesos. Reikšminga, kad šis pastarasis vaizdas susikuria tik pasakojančio vaizduotės pagalba. Baimės grėsmė, kaip viso pasakojimo variklis, čia išnyra, bet ir vėl atsiraukia — ją pergali stipresnis pasakojančio noras estetiniai savo pasakojimą apipavidalinti:

Kai įpratau į vidurnakčio tūtumą, praėjo ir nejaukumas. Net ėmiau rasti gražių vietų, ypač kai mėnuo šviesdavo. Kreivų namų šešėliai kapojo gatvę keisčiausiomis formomis, ir išvargusioje galvoje imdavo rodyti, kad einu ne gatve, bet per suklotus nuostabaus dailininko paveikslus. Tokiom naktim grįždavau nebe kaip iš purvino fabrikelio, bet iš didelės meno parodos ar iš teatro, kuriame tebuva tik aš ir tuščioje sceno-

je tolydžio besikeičiančios dekoracijos (p. 7).

Tai nuoroda skaitytojui, kad ir knygoje bus pertvarkoma kasdieninio gyvenimo realybė. Bet taip pat tai geras pavyzdys kaip viso knygoje detalės viena po kitos nerperstojamai renkamos tam, kad pasakojimas pamažu kiltų į fantastikos skliautą (čia prisimenama *Senas Kareivis Matutis*) nešdamasis kuo daugiau tų realistinių detalių su savim. Kartais kaip vėžiai ir jūros bangos, kaip Leibos tešla, tik per jas atsiskleidžia pagrindinės knygos temos, kartais, kaip klebono Petro vynes ir lietuviškas sūris, kartu su jo paaiškinimais, jos veikia tik kaip geriau ar blogiau pavykęs komiškas atoslūgis.

Laviravimą tarp realybės ir fantastikos ypač gražiai iškelia veikėjų suprapavimas. Savaimė aišku Mikšai lieka mįslė. Ir dar todėl, kad jis pasakoja pirmuoju asmeniu, mes tegalime jo charakterį atspėti iš jo kalbos naujojo būdo, o pastarasis kaip tik rodo, kad jis grumiasi su ribos tarp tikrovės ir nesuprantamybės klausimu. Duodama pakankamai pagrindo spėti, kad tiek maloniu Klaudiva, tiek balsieji Robinson ir Big Bill, slaugė Gloria Pomeroy po savo mirties tebediranti liginėje, ir moteris su taškuotomis kelnaitėmis užsnigtoje gatvėje kyla iš Mikšos vidinio pasaulio. Tuo tarpu jo žmona Onutė ir klebonas Petras labai tvirtai realistiškai suresti personažai, ir todėl patikėjimas jiems Mikšos paslaptingu pergyvenimu, Onutės nemeluotai geras žmogus. Kaip tik šis jos žmogiškas gerumas, šiltumas, paprastumas, autorius tobulai išlaikomas ją vaizduojant, tampa knygoje realybės poliumi. Mes labiau linkstame rimtai žvelgti į Petro Mikšos padėtį kaip neišaiškinamą, nepalaikyti jo iškart pamišėliu todėl, kad ši moteris joje implikuota. Jos tikėjimas Petro teisybe, jos dalinimasis jo pastangomis suprasti, kas aplinkui juos vyksta ir kaip tai rišasi su galutiniu visatos išaiškinimu, liudija tam tikrą laikyseną pasaulio atžvilgiu — atvirybę ir neužgo-

imą kito žmogaus savimi, savąja tiesa ir įsitikinimais. Onutė čia tartum idealaus skaitytojo prototipas, kuris pasirošęs klausytis ir noriai dalyvauti labiausiai neįtikėtinoje istorijoje. Klebonas atvirkščiai yra įdomus kontrastas. Jis irgi prileidžia, kad kas nors neįprasto, gal net su antgamte susišo, galėjo Petrui atsitikti, bet jį lydi nesukrečiamas įsitikinimas, kad tai vis dėlto vis tiek nieko daug nereikštų. Klebono niekas gyvenime daugiau nedomina — jis viską matęs, viską žino, visą pasaulio išmintį perseikėjęs ir tolstojiškai nutaręs, kad nieko daugiau nereikia žinoti, išskyrus evangelijas. Deja, jis tokiu būdu taip pat atstovauja gana neevangeliskam nuovargiui ir bodejimuoli gyvenimu ir sudaro skaitytojui keistoką įspūdį, kad jo asmeny šventumas ir nihilizmas susiliečia.

Visos šios užuomazgos — detektyvinio romano, melodramos, metafiziško "thrillerio" ir kūrinių, kaip rašytojo sąmoningos meninės konstrukcijos — dariniai surinktos ir surištos. Malonu stebėti, kaip "Anapus rytojaus" meniškai pavidalas formuojasi prieš akis, o taip pat jausti, kaip autorius žadina klausimus, vis tiek ar juos būtų pajėgiama atsakyti, ar ne. Bet iš čia ir kyla pagrindinis knygos trūkumas. Autorius neiškenčia nepradėjęs aiškinti Mikšos pergyvenimų statuso tikrajame pasaulyje. Vedanti mintis atrodo labai vaisinga: mažų žmonių miržėlius, kurie jiems dažnai palaikomi kaip nenormalumo reiškiniai, galima sugretinti su didžiųjų politikų ir kraugerių miržais — koncentracijos stovyklomis ir gulagu, ir tada pasvarstyti, kur iš tikrųjų yra tiesa. Bet neatrodo, kad iš to kylančios filosofavimas — tarp Petro Mikšos ir kunigų kleboni-joje, tarp Petro ir Onutės savo tarpe, būtų knygai esminis. Viena, tie klausimai keliama labai nedrąsiai. Todėl, užuot didinę knygos idėjinį krūvį, jį savotiškai atskleidžia. Antra, jie ne visi pakankamai įlieti į knygos visumą: Leninas figūroja nors tiek, kad Mikšai lemiamais momentais skaito jo biografiją, bet ką knyga pridėda Teilhard de Chardin, pasitelktas kaip modernios teologijos atstovo, vardas, kurio knygas imasi skaityti Onutė? Dėl šių priežasčių silpnėybė laikytina ir klebono moralizavimas,

Bronius E. Liškauskas

is aštuntosios Lietuvių nuotraukų parodos M. K. Ciurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje. Paroda dar atdara ir šį savaitgalį.

Šviesl mėnesiena

ypač jo pasikėlimas į aukštį, kurio jis, knygoje būdamas neveikiantis, o vien kalbantis veikėjas, nėra gi jokiu būdu užsiplėnęs. Jis, kaip išminties balsas, kuriuo pasikliauna Petras ir Onutė Mikšai, tik nesigilina daugiau į religinius klausimus, ir dėl šio pristatomas šventesniu už tuos, kuriems tie dalykai dar teberūpi. Gera bent, kad Jankus leidžia Mikšai klebono "receptais" vienoj vietoj suabejoti: "Argi ir jis Evangelijoje tik tiek tesurado? Pradėsiu apie miržus, ir pats įsijungsiu į tarpą, kurie nemoka be tuštybės kaip nors, kuo nors išsiskirti" (p. 233). Netvirtas religinių reikšmių, kurių atrodo, knyga siekia, valdymas prasikiša ypačiai pačiame gale, kada jos, atrodo, turėtų susitelkti į galutinį norimą įspūdį. Klaudijos tariamas apsišėikimas iš anapus mirties sugretinamas su prisikėlusio Kristaus pasirodymu savo mokiniais. "Ar tai nepratęsė realybės toli anapus mūsų žinojimo ir pažinimo" (p. 294). Bet kontekste visiškai nesiderina du dalykai. Esminis krikščionių įsitikinimas yra, kad buvimo Paslaptis, visoj savo

nežinomybėje ir nesuprantamybės, vis dėlto yra patikima — Dievu galima pasitikėti, kaip yra atskleidęs Kristus savo gyvenimu, mokslu, kančia ir prisikėlimu. Tuo tarpu Petrui ir Onutei paskutinis pergyvenimas yra siaubas ir šaltas prakaitas, o paskutinis klausimas: argi baimė "būtų amžinės ir už nepamumą?" (p. 296). Jeigu knyga neįstengia derinti šių dalykų, užuomina apie Kristų telieka dievobaiminga detalė, neviesai vietoj, nes ji nerodo čia nei religinės, nei meninės galios.

Aplamai, atrodo, kad Jankaus dar vis neišsprendė, kokį suteikti tikėjimui vaidmenį kūrinyje plotmėje. Gaila, nes tam tikra prasme "Anapus rytojaus" jis paliečia ir žaidžia su pačiu radikaliausiu iš visų religinių klausimų — žmogiškos būties prasmės klausimu. Ji aštriai pastato Onutę: "Ar yra kur nors koks planas, ar tik taip sumesta, suvelta, kaip didmiesčio šiukšlynė?" (p. 279). Skaitytojui irgi rūpi, kokio gi pobūdžio ta nemari baimė, persunkusi Petrą ir Onutę. Ar ji teskirta būti malonių šurpulių, kylančių iš to, kad nesuprantamai prisivėrė nenumatyta Visatos plotmė,

kaip siūlytų klebonas? Ar ji siekia toliau ir kyla iš nežinojimo, ar visos knygoje ryškintos plotmės — tikrovės, fantazijos, ligos, sveikatos, gyvenimo ir antgamties iš viso kuo nors laikosi? O gal niekas jų nelaiko? Gal jos susilieja neatskiriamai, ir visa aplinka tėra tik sniego baltuma. Atrodytu, kad šitokia baimė sudaro foną ne vien veikėjo Mikšos gyvenimo prasmės klausimui, bet ir rašytojo darbo prasmės klausimas atsisojta prieš ją. Čia būtų dar vienas pagrindas matyti, kaip labai giliai tikėjimo klausimas įgludęs Jankaus kūryboje, nes "Anapus rytojaus" ryškiai juntame, kad tiesiama analogija tarp kūrybinio proceso ir tikėjimo į pačią giliausią tikrovę, prašokančią proto ribas. Tik tai analogijai meniniai sėkmingai išreikšti pritrūkstą ar religinių tradicijų platesnio pažinimo ir labiau užtikrinto apvaldymo, ar ryžto ir drąsos skverbtis dar toliau į tuos klausimus, kurie mums galutinai labiausiai rūpi.

Baigiant norėtusi pasiūlyti tris motyvus, kodėl "Anapus rytojaus" laikytina svarbia knyga mūsų grožinės literatūros tėkmėje. Vie-

na, kaip jau pradžioj užsiminta, ji yra gan ryškus pavyzdys tam tikros literatūrinės srovės, kuriai būdinga tokia situacija, kada kūriny atspindi pats save, savo sąrangą ir sukūrimo procesą, atmuša savo paties pavidalą. Tokių sangražinių kūrinių mūsų literatūroje nedaug, ir čia Jankui tenka išskirtinė vieta, nes jis, jau savo romanu "Paklydę paukščiai" ir ne viena savo novele yra bandęs pateikti rašytojo ar pasakotojo kuriamąjį aktą, skaitytojui parodyti, kaip išrandami veikėjai, kaip vairuojamas veiksmas, kaip nustatoma ir valdoma įvykių reikšmė. Antra, savo fantastiniais elementais. "Anapus rytojaus" iš naujo patvirtina Jankaus kūrybos ypatingą ryšį su pasakomis ir iš to kylančią jo labai sąmoningą pasakotojo laikyseną, ne naivia, ne "objektyvią", ir jokių būdų ne betarpišką. Ir šitas tyčinio sąmoningo pasakotojo požiūris išnaujojimas atsiranda kaip tik dėl to, kad autorius seniai žino, kokių būdu pasakos surištos su gyvenimu. Romane "Be krantų" mokytojas, ankstyvo rudens dieną išsivedęs vaikus į gamtą, nutaria, kad diena per graži aiškinti jiems apie voratinklius. Verčiau jis jiems paseka pasaką apie mergaitę, jos mylimąjį ir jos pamirštą motiną. Pasakos vis dėlto neišbėgia, nes dar ne viską ryžtasi vaikams pasakoti kaip iš tikrųjų yra. Tada paleidžia vaikus namo, galvodamas: "Jie smagūs bėga namo ir nešasi naują pasaką, kurią kada nors kiekvienas atskiras išgyvens" (p. 113). Kas vyksta pasakose, tą mes, paprasčiausiai žmonės, pakartojam savo gyvenimuose, tačiau su variacijom ir savitai. Pasakos įstengia gyvenimą iš anksto nušviesti. Pasakų pagalba gyvenimą geriau suprantam, jo galimybes geriau įžvelgiame ir jo ribas geriau įvertinam. Trečia, šiuo metu pagyvenę susidomėjimas visais literatūriniais žanrais, o ypač fantazavimu, kur autorius pagrindinis tikslas yra supinti temas, nustatyti ryšius, megzti veiksmą, traktuoti veikėjus kaip vidujinių elementus, kad gautųsi daili vidinė sąrangą. Tai kryptis, kuri reikšmingai viduramžių romanuose anksčiau, negu realistinio romano kriterijai užvaldė pažiūrą į prozą. Šis susidomėjimas gyvai reiškiasi šiuo metu ir Lietuvoje. Teigiama są-

(Nukelta į 4 psl.)

Vilniaus universiteto reikšmė Lietuvai pirmaisiais dviem jo veiklos šimtmečiais

Paulius Rabikauskas

Tęsinys iš praeito šeštadienio

6

Šį Lietuvos jėzuitų provincijos tautinį įvairumą reikia turėti prieš akis, norint apibūdinti, pavyzdžiui, Vilniaus universiteto rektorių tautybę. Pirmaisiais 40 universiteto veiklos metų jo rektoriai buvo daugiausia Vilniuje dėstę užsieniečiai profesorai arba iš Prūsijos bei Lenkijos kilę Lietuvos provincijos jėzuitai. Pirmaisiais lietuvių tautos universiteto rektorium buvo Jonas Gruzevskis. Pradėdamas 1618 metais, jis universitetui vadovavo 7 metus; vėliau dar dvejus metus ėjo tas pats pareigas apie 1640 metus. XVII a. viduryje ir to amžiaus antroje pusėje lietuviai arba žemaičiai jėzuitai gana dažnai pasiekdavo ir vadovaujančių pozicijų. Pirmaisiais universiteto veiklos šimtmetėje viso buvo 27 rektoriai, iš jų aštuoni — jei pridėsime dar gudą, bet mokėjusį ir lietuviškai Paulių Bokšą — devyni rektoriai (taigi, visas trečdalis) buvo

lietuviai. Žinant, kad tokioms pareigoms tinkamų lietuvių jėzuitų buvo tikrai praėjus 40 metų nuo universiteto įkūrimo, per likusius 60 pirmojo šimtmečio metų susidaro net pusė visų rektorių, kurie šaltiniuose nurodomi kaip „lituanus“ arba „samogita“. Tai daug ką pasakanti proporcija! Ji sutampa su žinomų lietuvių, lietuvių kalbos ir dvasios puoselėtojų: Konstantino Sirvydo, Jono Jaknavičiaus, Žygimanto Liauksmo ir kitų veikla Vilniaus akademijoje. Toje lietuvių kalba, istorija, papročius gaivinančioje atmosferoje subrendo nemaža aktyvių lietuvių ir žemaičių, kurie vėliau iškilo iki svarbiausių atsakingų vietų. Šiuo metu neturiu sistemingai padarytų, visą laikotarpį apimančių universiteto personalo analizių. Čia patieksiu bent keletą duomenų, liečiančių Vilniaus akademijoje XVII amžiuje dirbusius kunigus jėzuitus. 1626 metų pavasarį joje dirbo 22 kunigai jėzuitai, 8 iš jų buvo „lituanai“ ir 3 „samogitai“, taigi lygiai 50 nuoš.; iš kitų galima paminėti mozarus, kurių buvo 6. 1633 metais nurodyta Vilniaus akademijoje (įskaicius dar tebestudijuojančius, daugiausia IV metų teologus)

viso 31 kunigas; iš jų 11 buvo „lituanai“ ir 2 „samogitai“, arba 42 nuoš. bendro kunigų skaičiaus; iš kitų 12 buvo „masovitai“ arba mozarai, vienas — Grigalius Simanavičius — buvo lenkas, bet jis trejus metus buvo sakęs lietuviškai pamokslus ir aiškines katekizmas. 1636 metais: viso 27 kunigai, iš jų 8 lietuviai ir 1 žemaitis — taigi, tikrai trečdalis arba 33 nuoš.; iš kitų nurodyti 9 mozarai ir 2 lenkai. 1639 metais: viso 29 kunigai, iš jų 8 lietuviai ir 1 žemaitis, arba tik 31 proc.; tokių buvo 8. 1655 metais, t.y. prieš pat žiaurų rusų ir kazokų į Vilnių įsiveržimą, akademijoje buvo viso 43 jėzuitai kunigai (rektorius irgi lietuvis: Albertas Kojalavičius), 21 jų buvo lietuvis ir be to dar 4 žemaičiai, tai sudarė jau 58 nuoš. visų kunigų; tuo tarpu iš mozarų tebuvo tik 6, ir 1 lenkas. Po didžiojo sunaikinimo sugrįžus į Vilnių, 1658 metais, randame tikrai 8 kunigus, dirbančius daugiausia pastoracijoje, nes universitetas tuomet neveikė, iš jų 5 buvo lietuviai (jų tarpe du Kojalavičiai: Albertas ir Kazimieras, Jonas Jaknavičius), procentais būtų 63 nuoš., tur būt aukščiausias procentas visoje 200 metų istorijoje, bet padėtis nebuvo normali. 11 metų vėliau, 1669 metais, kai viskas jau buvo grįžę į normalias vėžes, iš 22 kunigų Vilniaus akademijoje 8 buvo lietuviai ir net 5 žemaičiai, taigi 59 nuoš., — maždaug tiek pat kaip 1655 metais; pažymėtina kad ir dabar rektorium buvo lietuvis Andrius Valavičius. Tais pačiais 1669 metais tebuvo 3 mozarai ir 1 lenkas. Jei žvilgtelėsime dar į 1672 metus, matysime, kad lietuvių skaičius per trejus metus gerokai sumažėjo: iš 20 jėzuitų kunigų tik 4 nurodyti lietuviai ir 2 žemaičiai; procentais — 30, — tikrai pusė to kaip prieš trejus metus. Tuo tarpu buvo 5 mozarai, 1 lenkas, bet ir 5 gudai ir 2 prūsai. Rektorium tais metais buvo irgi lietuvis: Stanislovas Tupikas.

Kaip paaiškinti tokį staigų per 3 metus lietuvių proporcijos sumažėjimą? Prisi-

pažinsiu, kad šio klausimo giliau nenagrinėjau. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog prieš tai Vilniuje buvo kur kas daugiau lietuvių kunigų, kurie dirbo lietuviškoje pastoracijoje. Tų trejų metų laikotarpyje, matyt, keli jų buvo perkelti į kitas vietas. Tačiau neneigiu, kad medžiaginiai atsistatymo rūpesčiai galėjo prislopinti idealus tautinius polėkius. Čia pavaizduota lietuvių jėzuitų Vilniaus akademijos sąstato buvimo kreivė, manau, leidžia tvirtinti, jog labai galimas dalykas, kad XVII a. viduryje pasireikšusi vystymosi kryptis būtų ilgiau pasilikusi ir gal nulemusi tolimesnę universiteto raidą, jei ne tas nelauktai viską iš vėžių išmušęs rusų su kazokais 1655 metais smogtas baisus smūgis. Kol buvo iš jo pakilta ir atsigauta, pirmiausia teko sutelkti visas jėgas egzistencijos problemoms, nebeliko vietos kitokiems siekimams.

Iš kitų laikotarpių, deja, šiuo metu neturiu panašių statistikų, bet bendra tendencija liko visą laiką, būtent, kad pačių jėzuitų tarpe lietuviai su žemaičiais sudarė daugumą vieną trečdalį.

Kitas įdomus klausimas, tai kiek Lietuvos provincijos jėzuitų dar mokojo ir vartojo lietuvių kalbą. Nes ne kiekvienas jėzuitas, kuris buvo vadinamas „lituanus“, jau tuo pačiu mokojo ir lietuviškai. Čia pateiksiu keletą duomenų iš 1651, 1685, 1761 ir 1770 metų. Jie liečia ne tikai Vilniaus universitetą, bet visus Lietuvos jėzuitų provincijos narius: kunigus, klierikus ir brolius. 1651 m. Lietuvos provincijoje buvo viso 601 jėzuitas, jų tarpe 117 lietuvių ir 33 žemaičiai, kas sudarė maždaug 25 proc.; tuo pačiu metu provincijoje buvo 171 jėzuitas

„masovita“ — mozaras arba 28,5 proc.; prūsai 16,5 proc.; gudų 11 proc. ir t.t. Į XVII a. pabaigą vaizdas keičiasi lietuvių naudai: 1685 metais iš viso 639 jėzuitų lietuvių buvo jau 144 ir žemaičių 77, apskritai paėmus, 35 proc. (taigi, 10 proc. daugiau), mozarų skaičius gerokai sumažėjo — tikrai 127 arba 19,5 proc., prūsų šiek tiek padidėjo — 18,5 proc., gudų irgi šiek tiek daugiau — 13,5 proc.

Kitoks vaizdas XVIII a. antrosios pusėje. Jo negalima tiesiogiai lyginti su ką tik minėtuoju, nes ankstesnioji Lietuvos jėzuitų provincija 1758 metais vėl buvo padalyta, iš jos išskiriamą specialią Mozarų provinciją su centru Varšuvoje. Tokiu būdu atkrito lenkiškos sritys ir dalis gudiškių. Likusioje Lietuvos provincijoje buvo labiau sukoncentruotos lietuviškos įstaigos, nors ir jos sudėtį ir toliau ėjo tiek Prūsijos tiek Latvijos kolegijos bei rezidencijos ir taip pat Gudijoje veikiančios Slonimo ir Naugarduko mokyklos. Tokiu būdu 1761 metais iš 588 Lietuvos provincijos jėzuitų 162 save vadino lietuviais ir 62 žemaičiais, — 38 proc. visų jėzuitų. Šiuo atveju galima tiksliai nustatyti ir jų lietuvių kalbos mokėjimą, nes prie kiekvieno parašyta, kurias kalbas jis vartoja. Iš 162 lietuvių 85 mokojo lietuviškai, o iš 62 žemaičių net 61, t.y. beveik visi, kalbėjo lietuviškai; be to, dar 31, kurie nebuvo nei lietuviai, nei žemaičiai, mokojo lietuviškai (būtent, 8 gudai, 8 livonijiečiai, 4 kuršiai, 4 varmijiečiai, 3 prūsai, 2 „subsylvani“ — iš Pamirsko, t.y. Pinskių apylinkių, ir po 1 mozarą ir lenką). Tokiu būdu viso 177 jėzuitai iš 588 tais metais vartojo lietuvių kalbą, tai sudaro 30 proc. arba beveik trečdalį. Pagaliau 1770 metais, prieš pat ordino uždarymą, Lietuvos provincijoje buvo 671 jėzuitas (iš jų 192 klierikai — geras ženklas, liudijąs, kad Lietuvos jėzuitų provincija išliko nepaliesta dvasinės dekadencijos, tebebuvo gajai, nes vien per 9 metus

Išeiškos literatūros vertimų klausimu

Išeiškos literatūros iš tikro nėra. Kiekviena literatūra yra išsivys tautinės kultūros reiškinys. Bet štai, okupacinis ir primestinis Vilniaus žargonas kalba apie „sovietinę lietuvių literatūrą“. Tai tik sąlygų ir teritorijos pažymynys. Jeigu jau taip, tai egzistuoja ir lietuvių literatūra už Lietuvos sienų. Tai išeiškos sąlygose kuriamoji literatūra. Sovietiniai biurokratai bijo tas dvi teritorines sąvokas sujungti vienybėn. Iš tikro — kūrba po prievaidavimu, ir kūrba laisvėje — dvi savo prigimtimi skirtingos paukštės...

Šio rašinio tema: paliesti išeiškos literatūrinių veikalų vertimų ir kitas kalbas labai sudėtingą kompleksą.

Didelė retenybė, tiesiog būtų stebuklas, jeigu pabaltiečio emigranto, rašytojo veikalo susidomėtų stambi kitataučių leidykla, finansuotų to veikalo vertimą ir išleidimą. Ši privilegija rezervuota tik didelės tautos emigrantui. Ir dabar tą kuriozą matome kai kurių rusų emigrantų rašytojų atveju. Jų veikalus jau leidžia stambios Anglijos, Prancūzijos, Vokietijos, na ir JAV leidyklos.

Pabaltiečių trisdešimties metų rašytojų neleidimo padėtis, atrodo, dar truks gal trisdešimt metų. O kas iki šiol buvo padaryta padaryta savo jėgomis, partizanais. Problema skaudai, reikalinga išeities. O atrodo, jog iki šiol išeities vertimo reikalą žiūrima lengvabūdiškai, atšauriai, kaip i kokio nors nekuklaus rašytojiško liuksuso pageidavimą. Atrodo, Lietuvių fondo biudžetą vargu ar egzistuoja rubrika, remianti literatūros vertimus. Iki šiol lietuvių išeiškai literatūrai pavydima ir menkio garso už lietuviško išeiškos vertimus. Iki šiol lietuvių išeiškai literatūrai pavydima ir menkio garso už lietuviško išeiškos vertimus. Iki šiol lietuvių išeiškai literatūrai pavydima ir menkio garso už lietuviško išeiškos vertimus.

Šiuo metu tik išeiškos literatūra laisvės šalyse tėra absoliučiai laisva, atvira formai, siužetui, idėjai. Su pasitenkinimu mes

JURGIS GLAUDA

Išeiškos literatūroje — tai nėra neapdairus superlatyvas — gali išlikti ir išliks siužetai, temos, idėjos, kuriems nėra galimumo tapti literatūrinio veikalo atrama cenzūros šalnoj.

Kita vertus: sovietinės priežiūros „globoj“ ir su sovietinių cenzūrų žirkėmis, ok. Pabaltij, greita narsiai eskapadiškų, ne i bendrą tonaciją peikalu, nestokojai aiškiai prorožiminių, propaganda atsiudondančių knygų.

Trisdešimt cenzūrinio treninimo metų priaugino naujus kadetus, kurie jau „pataiko i koją“; tas maršavimas tariamai nebevulgarus. Tik atidūs stebėtojai at-randa šydų pridengus tiesos iš-kraipymus. Tokie veikalai patin-ka valdžiai; masiniai jų tiražai, gausūs jų vertimai i kitas kalbas. Ir kada juos palyginti — jų tonacija užmušančiai monotoniška: uzbekai, turkmenai, latviai, lie-tuviai, net mikroskopiškieji mor-dvinai — jie visi vienas kam-biai rusų kalbos vertimuose. Tai at-ranka, tai stropus jų treningas rikiuotis vienon eilėn. Tokie vei-kalai ir tokie rašytojai — režimo atrama, tai staliniško posakio „sielų inžinerijos“ atūga.

Liesdami mūsų kalbos sovietinės knygas, matome kokia buvus idėjinė mizerija Nepriklausomos valstybės, Lietuvos, idėja, kokie visad niekšai buvę „nacionalisti-niai buržua“, kaip badmiriavo laisvės metais „liaudis“... Ir kokia prakilniai didi broliškoji Mask-vo tautai Užtenka paminėti mū-sų Baltuši, Buberni, Marcinkevi-čių, Mieželaitį, arba latvių — A. Upit, A. Grigulį ir V. Lacį — pipilamus honorarais ir titula-is — ir nebus sunku suprasti, kad čia literatūra tapo režimo tarnaitė.

Nesunku suprasti, kad tokių veikalų vertimo politika yra stip-rus politinės propagandos varpu-gaudesys. Atsiranda ir didelio ta-lento žmonių, kurie yra godūs šlovei ir pinigui. Tai natūrali ne-laisvos literatūros padėtis.

Šiuo metu tik išeiškos literatūra laisvės šalyse tėra absoliučiai laisva, atvira formai, siužetui, idėjai. Su pasitenkinimu mes

stebime jos daugiaspalviškumą, įvairiopumą, idėjingumą. Bet... iš-eivijos literatūra leidžiama labai negausiai auditorijai. Tėvynės iš-eivijos knygų neleidžia. Be verti-mų i kitas kalbas ta literatūra skaudžiai netenka apeliacijos i pasaulį ir tiesos skelbimo momen-tų. Be vertimų ji netenka ir liu-dijimo elemento. Periodikoje be-veik nereklamuojama, trumpam atgulanti ant knygnešų stalų, ji pasidaro gailiu „nekiniojamu turtu“, kol, aptriūšusi, grįžta i leidėjo sandėlius.

Taip tą kuriozišką padėtį man nusakė daug rašytojų ir leidėjų. Premijavimų, konkursų šurmuliai įgauna spektaklio povaizdį, be gilesnio poveikio visuomenei.

Išeišija savo paskirtimi yra pa-siuntinystė, apeliacija, tiesos skel-bimas. Pabaltiečių išeišija nėra oportunistinė išeišija. Idėjinis vei-kimo pradus nusako jos gyvybę.

Išeiškos literatūros pasiunti-nystės momentą gerai suvokė es-tų išeišija. Estai turi veiklią ver-timams i kitas kalbas remti specialią instituciją: „The Estonian Translation Fund“. Šis fon-das buvo pavadintas Roberto Te-ene vardu, kuris buvo pagarsėjęs meistriskais estų literatūros (pro-zos ir poezijos) vertimais i suo-mių ir švedų kalbas. Robert Te-ene įvedė i kitakalbių visuome-nę šiaip kukliatirą estų knygą. Estų literatūra tapo organiškai sava suomiams ir švedams. Taip suartėja geografiniai kaimynai! Mums gi iki šiol terra incognita estų ir latvių išeiškosji litera-tūra, tolygiai jiems svetima mū-soji. Vertimais geriau pažįstame Lotynų Amerikos egzotiką, ne-gu estų ar latvių išeiškos buitį.

Estų romanistas Arved Viirlaid paskyrė savo sėkmingai parduo-damos knygos „Kapai be kryžių“ honorarus šiam estų vertimų fondui. 1000 dolerių premiją ga-vo vertėjas Martti Rauhala, ku-ris septyniolikos metų laikotar-py vertė estų autorius i suomių kalbą. Kaip tai būtų keista mums skirti lešas i dėmesį vertėjui, ku-ris versta mūsų autorius i kurio nors Lietuvos geografinio kaimy-nio kalbą! O juk tai yra kultūri-nė kaimyninių tautų santarvė,

(Nukelta i 4 psl.).

Aurelijus Prapuolenis

is ašuntosios Lietuvių nuotraukų parodos M. K. Čiurlionio galerijoje, Jauni-mo centre, Chicagoje

Svajonė (Aspeno Don Kichotas)

Pranas Visvydas

JUDEJIMAS

Ar bus prisikėlimas tikrai judėjimas iš trikampio i apskritimą?

Kasdien, pažėręs alkenėlių sauja, veiklosi paskui Nežinios vėžimą. Pirmieji sąlyčiai pračina be reikšmės. Ar vėta taip daryti? — klausiu. Ar vėta laulėti įvėpimo nuo gruodžio iki sausio?

Praslinkus bandymo laikotarpiai, vėlyvos viešnios vakarėjant pasirodys. Jų basos kojos sužydės nakties koralais. Tarp uolų įsitaisęs, lyg žvejys žiūrėsiu verdėnėn, kur sudūžta abejonių salos, kur varganam keleiviniui jau netinka tie verkšlenimai su kranto elgetom, nei tie broliavimai su pagiežos vėjais... Aš, turėty liautis nenumaldomas troškimas paliesti seno slenkščio medį, už laurio kraupios nakties žvejonė pereina i keturkampio apakritimo globą.

POLIFEMO AKIS

Pažvelk i Polifemo akį, pamatysi kerštą. Pažvelk i Poseidono kalną ir išvysi vėtros šėlsimą. Taip pat pažvelk i kitų veidą jos — mokykloje stovėjo prie lentos, su liūdindiom akim ir geltonais plaukais, vėliau nuėjo rudenio laukais i sūrių Poseidono erdvę. Pažvelk atidžiai. Patylė! Susimąstyk. Tuomet paklausk: Kodėl nuėjo rudenio laukais, palikusi tave prie židinio liepsnos plazdėjimo regėti siaubingą Polifemo akį, nupieštą ant juodos lentos?

BURLAIVIŲ ATSIŠVEIKINIMAS

Dailininkai G. G.

Ngai neliekame svetingoj prieplaukoj: dievai Eladoj davė būrėms geismą veržtis i galingą jūrą.

Kuomet mėnulio diskas žūri pro skliant mėlynumą i suolo atšvaitą geltoną, ir vairo kraštas raudonuoja, mus apima harmonija sūrioji — pradžia viltingo lėkimo.

Omai pakyla trikampiai, ir valčių šonai nusliuogia vandeniu stiebai prasišverbia pro sapno monus. Sudie, geroji būsenai! Išsaugojai dievačių palikimą ir tik už dvasios duoną tapai gyvybę mūsų.

PENKTUOJU GREITKELIU

Kiekvienas paukštis turi savo tikslą, brangioji. Užsirašyk: keitū penktuoju i šiaurę tegu skrieja tavo godos; prie liparių parko išvažiavusi, i dešinę pasuk i po to lėtai draugystės tiesumu tik vieną mylią i kuklių teterovino gūžtą. Iš tolo pamatysi oleandro krūmą, pražydusį kaip mano mintys. Vidudienio gatvėlė bus rami, ir saulė švies tileriausiai — kaip būna šitame krašte pavasarį. Gaikvoju apie tai lyg vaikais — O kas erdvė yra mielesnio už mylimosios sutikimą?!

bendras jos narių skaičius pakilo net 83 na-riais). Taigi, iš 671 jėzuitų 1770 metais save laikė lietuviais arba žemaičiais 290 arba 43 proc. (prieš 9 metus buvo 38 proc.), lietu-viškai mokėjo iš jų tik 158. Kadangi kiti 22 nelietuviai ir nežemaičiai irgi vartojo lietu-višką kalbą, bendras lietuviškai mokančiųjų skaičius tais metais buvo 180 arba 27 proc. (prieš 9 metus buvo 30 proc.). Išvada: didė-jant lietuvių, įstojančių i jėzuitus skaičiui, mažėjo jų mokėjimas lietuviškai.

8

Cia, žinoma, kas galėtų klausti: ką tuomet reiškė terminas „lituanus“? (Dėl ter-mino „samogita“ nėra abejonių: jis reiškė Že-maitijos gyventoją; ir be to beveik visi žemaičiai dar mokėdavo lietuviškai). „Litu-nus“ vadinosi ne kiekvienas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojas, nes tose pačiuose kataloguose dažnai sutin-kama nuoroda „ruthenus“, kuria, atrodo, norėta pasakyti, kad tasai yra nelietuvis, o gudas. Lietuviais vadintieji buvo dau-giausia kilę iš etnografinės Lietuvos, išsky-rus Žemaitiją. Kaip tik iš rytinių Lietuvos sričių kilusieji bus dažnai nebemokėję lietu-viškai. Kalbinis nutautėjimas ten prasidėjo, ten buvo jaučiamas jau XVIII amžiuje ir stipriai pažengė i priekį ypačiai XIX amžiu-je.

Antra išvada: ir po 200 metų jėzuitų veiklos, palyginus, dar daug Lietuvos gyventojų — ne tik valstiečių, bet ir bajorų — mokėjo lietuviškai, — kur kas daugiau negu lig šiol buvo manyta. Kaltinti Vil-niaus universitetą esmingai prisidėjus prie Lietuvos lenkinimo, man atrodo, jokiu būdu negalima; priešingai, universitetas pirmai-siais dviem šimtmečiais gerokai prilaikė lenkinimo bangos veržimąsi i Lietuvą.

Prof. Paulius Radzickas skaito paskaitą Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavime, skirtame Vilniaus universiteto 400 metų sukakčiai, ž. m. rug-sėjo 2 d. Jaunimo centre, Chicagoje.

Nuotr. V. Norėlikas

Kartais prikišama, kad Vilniaus univer-siteto studijų programoje anuomet nebuvo lietuvių kalbos nei literatūros paskaitų. Bet jame niekas nedėstė nė lenkų kalbos, — kaip ir Paryžiuje tuomet dar nebuvo specialių prancūzų kalbos paskaitų. Tikslai lotynų, graikų ir hebrajų kalbos buvo pilnateisės universitetinės disciplinos. Iki maždaug 1730 metų Vilniaus jėzuitų kataloguose neminimas joks modernių kalbų profe-

sorius. Nuo to laiko jau nurodomi prancūzų kalbos, kiek vėliau ir vokiečių kalbos dėsty-tojai. Lenkų, lietuvių ar rusų kalbų profe-sorių tame laikotarpyje visiškai nebuvo. Tačiau, kaip jau buvo pastebėjęs Jurgis Lebedys ir kiti mūsų kultūros istorijos tyri-nėtojai, lietuvių kalboje buvo lavinamasi specialiuose šiam tikslui sudarytuose būre-liuose, vadinamose akademijose. J. Lebe-dys įrodė tokį būrelį buvus Vilniaus jėzuitų noviciato namuose. Pereitais metais „Kul-tūros barose“ 7 nr. Eugenija Ulcinaitė atkreipė dėmesį i porą užuominų istorijos šaltiniuose, kurios leidžia padaryti išvadą, kad panašus lietuvių kalbos būrelis (akade-mija) veikęs ir Vilniaus universitete. Tokios akademijos — moksle pažangėsiu stu-den-tų studijų dalykuose lavinimosi būreliai — buvo įprastas dalykas jėzuitų mokyklose, juos numato ir jėzuitų mokyklų statutas — „Ratio studiorum“. Gaila, kad neturime duo-menų pasakyti, ką ir kaip veikė panašūs būreliai Vilniaus akademijoje.

9

Žadėjau savo paskaitoje nesileisti i smulkmenas. Bet, tikiuosi, atleisite man ne visiąją pažadą išpildymą. Turėdamas keletą dar neskelbtų duomenų apie lietuvių jėzui-tus Vilniaus universitete apie jų lietuvių kalbos mokėjimą, nenorėjau jų nutylėti. Ypačiai, kad ir šie keli skaičiai aiškiai parodo universiteto reikšmę mums, lietu-viams. Tai tik papildo visas lig šiol turėtas žinias, pvz. apie pirmųjų lietuviškųjų knygų pačioje Lietuvoje pasirodymą kaip tik universiteto aplinkoje, apie lietuviškų kate-kizmų, evangelijų, maldaknygių, postilės, giesmyno, pamokslų knygos (t.y. Punkty sakymo), net žodyno ir vėliau gramatikos išleidimą, — ir visa tai daugiausia univer-

siteto profesorų paruošta, išleista, išpla-tinta. Tais leidiniais naudojosi visa Lietu-vos dvasiškija, Lietuvoje apaštalavimo darbą dirbusios vienuolijos (pranciškonai, bernardinai, dominikonai, karmelitai ir kt.). Nėra abejonės, kad Vilniaus universitetas įvairiais būdais nemaža prisidėjo prie lietu-viškumo, ypačiai Lietuvos kaime palai-kymo. Ir kaip tik iš to kaimo atgimė ir nau-joji Lietuva, kurios vaikaiš mes visi esame.

Beveik nieko čia nebuvo sakyta apie Vilniaus universiteto kaip mokyimo ir mokslo įstaigos reikšmę Lietuvai. Nenorėjau vėl kartoti to, apie ką rašo visi, kurie šiais metais prisimena Vilniaus univer-siteto sukaktį: apie filosofijos mokslo raidą, apie įvairias teologijos studijų sritis: mora-linę teologiją, dogmatinę arba scholastinę teologiją, kontroversinę teologiją, egzegze-zę, patristiką, apie teisės fakulteto įsteigimą ir veiklą. Kaip tik teisės fakulteto išlikimas per visą akademijos laikotarpį yra pasta-rųjų metų atradimas. Ir aš pats, anksčiau manęs, kad po XVII a. vidurio nelaimių aka-demijoje niekas daugiau nebedėstė civilinės teisės, turėjau tą nuomonę pakeisti. Iš tik-rųjų ir XVII a. antrojoje pusėje ir XVIII amžiuje Vilniuje buvo galima studijuoti ir įgyti mokslo laipsnius tiek iš kanonų teisės atskirai, tiek iš abiejų teisių (bažnytinės ir civilinės) drauge. Taip pat yra ženklų, kad, dar jėzuitams vadovaujant, Vilniaus universitete pradėta dėstyti kai kurios medi-cinos disciplinos, nors atskiro medicinos fakulteto tuomet dar neatidaryta.

Svarbiausia, kad su savuoju universitetu Lietuva įsijungė i kultūringųjų Europos tautų šeimą. Vis daugiau Lietuvos gyven-tojų išmoko ne tik skaityti ir rašyti, bet ir sėkmingai reikštis viešajame gyvenime. Štai Jonušo Radvilo, Vilniaus kašteliono, dvaro aktuose 1621 metais nurodoma, kad iš 48 jo dvarieškių tikrai vienas Ivanas Jasic-kius nemokėjęs rašyti, ir iš 45 patarnautojų (arba kambarinių) tikrai 4 buvo beraščiai

(plg. H. Wisner, Najjaśniejsza Rzeczpospoli-ta, Warszawa 1978, 244). Arba kiek vėliau ilgus metus buvęs Lietuvos kancleriu Alber-tas Stanislovas Radvilas, nors pasaulietis, taip puikiai mokėjo lotyniškai, kad ta kalba rašė knygas ir paliko labai įdomų apie savo kaip kanclerio darbus ir tų laikų įvykius dienoraštį. Jį lenkai nepernesiai išleido keturiuose tomuose. Ir taip daugybė kitų Lietuvos vyrų savo išsilavinimu nedarė gėdos tautai, kuriai jie atstovavo.

[Skliausteliuose čia galima pastebėti, jog to paties negalima pasakyti apie šiandienio Vilniaus universiteto profesorių humanita-rinį išsilavinimą. Štai, pereitų metų pabaigoje teko matyti universiteto vardu išspaus-dintą ir paties jo rektorius pasirašytą pasveikinimą su Naujaisiais jubiliejniais 1979 metais. Tarp įvairiomis kalbomis išreikšto linkėjimo „Laimingų Naujųjų Metų!“ yra ir lotyniškasis, kuris taip para-šytas: „Felix Novus Annus!“, o turėjo būti „Felicem Novum Annum“, — suprask: „opta-mus“. Tokių lotynų kalbos „perliukų“, kaip pvz. kitoje vietoje „domus professorus“, kai mes jau antrosios klasės gimnazistai gerai žino-jome, jog „domus“ yra moteriškosios gim-i-nės, — taigi, tokių perliukų gan dažnai galima rasti dabar Lietuvoje leidžiamuose mokslo veikaluose ir straipsniuose.]

Švęsdami Lietuvos universiteto 400 metų jubiliejų, galime vertai didžiulius tuos, ką nuveikė mūsų protėviai anais dažnai sun-kiiais karų, ligų, nelaimių nuolat sle-giamais, kartais tiesiog dramatiškai įtem-piais laikais. Tačiau senojo universiteto tradicija įpareigoja ir jo dabartį, kviečia visus būti atvirais laiko dvasiai ir žmonijos pasiekiami mokslo laimėjimams, bet tuo pačiu ugdyti pilnutinį žmogų, galintį laisvai reikštis ir kūrybingai bręsti ne tik kūnu, bet ir dvasia, turintį visas sąlygas laisvai įieš-koti tiesos ir siekti laimės.

(Pabaiga)

Laiškas iš Los Angeles

Vilniaus šviesai skirta muzika

Mielas Kazimierai,

Pagrįstai teiraujies apie užduotą Bruno Markaičio kūrinį koncerto įvertinimą. Tiesiog nepatogu, kad "Draugo" kultūriniam priede toks reikšmingas įvykis — muzikinis Vilniaus universiteto 400-čio paminėjimas Los Angeles mieste — praėjo negirdomais. Juk šiame spektaklyje pirmą kartą atliktas naujasis Bruno Markaičio kūrinys "Sonatos ir fugos" pagal paties ciklinio rinkinio eilės, kuriose apdainuojami dvasiniai susitikimai su Čiurlioniu.

Taip atsitiko — recenzija liko neparašyta. Į koncerto salęėjau negalvodamas, kad reikės ką nors aprašinėti. Iš rengėjų — Los Angeles menų santalkos ar šantakos, kaip skelbiama programoje — niekas ir nekvietė rašyti apie renginį. Tiesą pasakius, kviečiamas būčiau bandęs išsisukti. Ne mano nosiai gili, sudėtinga kaina. Markaičio muzika. Esu tvirtai įsitikinęs, jog tokio kalibro koncertus gali įžvalgiai aptarti tik muzikologas arba rašytojas su paukščio klausa ir lakia plunksna. Man tų savybių trūksta.

Šia proga ne pro šalį priminti rengėjams, jog muzikos spektaklių įvertinimas dažnu atveju irgi reikalauja tam tikro pasiruošimo. Kartais net dalyvavimo generalinėje repetitijoje. Todėl būtinyje anksčiau susitarti su numatytu kritiku. Po įvykio parašyti žmogų viską aprašyti yra bergždžias dalykas. Ta prasme ir laikraščio redaktoriai turėtų pasiankštinti.

Kaip ten bebūtų su uoliais rengėjais, komp. Bruno Markaičio muzikinis pasiekimas yra gaviai aktualus. Koncertas buvo jubiliejiškai apgautas šventumo skraiste. Juk viskas sukosi apie mūsų dvasinės šviesos židinį — Vilniaus universitetą. Spektaklis įvyko senoviskame, taigi deramai prakilname Wilshire Ebell te-

atre rugsėjo 23 d. Nežiūrint karšto sekmadienio popiečio, suėjo maždaug visa Los Angeles ir apylinkių lietuvių šviesuomenė. Džiugu, kad jos tiek daug. Generalinis Lietuvo konsulas Vytautas Čekanauskas tarė svarų sveikinimo žodį. Salėje tvyrojo tvanka — todėl šoninės durys buvo praviros. O vėduklės, kaip senovės laikais, šiureno ponų tarpe.

Kaip matai, iš įpratimo padrikai dėstau dar neatpažintus žiūroviškus išpučius. "Sonatų ir fugų" muzika iš tiesų pavirto tik sonatomis. Mat, "Pirmąją fugą" turėjęs dainuoti bosas Rimtautas Dabšys iškrito (nepasiruošė?).

Abi sonatos — Saulės ir Jūros — sklandžiai, bet su įtampa iš eilės padainavo mezzo-sopranas Janina Čekanauskienė ir sopranas Birutė Dabšienė. Reikia pagirti solistes, išmokusias taip nelengvas partijas. Nepasakysiu, kad pastarieji dalykai mano sąmonėje būtų palikę neišdildomą atgarsį. Kas kita su sekančia "Daina be žodžių" — Rondo saltante. Ją be pretenzijų pavyzdinai paskambino pianistė Anita Swearengin. Kameriniame orkestre matėsi lietuviai: violončelistė Jūratė Raulinaitytė ir smuikininkas Raimundas Mickus.

Bruno Markaitis yra daugiausia kompozitorius. Jis neužsisiklėdžia savo luite. Priešingai: su skvarbia muzikine nuovoka ir organizaciniu ryžtu stengiasi išnūti pasaulį dėsnių pažėrti iš visų epochų ir iš mūsų amžiaus paveldėtą muzikinį garsyną. Šitoks turiningas, veržlus Markaičio kompozicinis siužetas, be abejo, atliekams suteikia sunkumų. Visą darniai išbalansuotą reikią daugelio repetitijų. Besiklausant koncerto, buvo jaučiama, kad galėjo jį būti daugiau. Vietomis taip ir liko neišryškintas grojamos muzikos briaunų žibėjimas.

Dvikalbis programos sąsiuvinys sudarytas gerai. Idėta Vilniaus universiteto istorijos santraukėlė ir Bruno Markaičio muzikos apibūdinimas. Gaila, kad tekste knibžda korektūros klaidų knypava. Argi taip sunku sumedžioti lietuvių kalbos korektorių? Šiuo ir baigiu. Linkiu išsivijai kuo dažniau susilaukti savų kompozitorių kūrybos koncertų.

Pr. Visvydas

vien muzika su Čiurlioniu, bet ir poezija su muzika.

Esu jau anksčiau bažnyčioje girdėjęs Bruno Markaičio "Missa Sancti Casimiri". Dabar antroje koncerto dalyje šių Mišių atlikimas ir klausytojiškas įsisavinimas praėjo kur kas paveikliau. Tai per dvi koncertinės Mišios: su kameriniu orkestru, fortepijonu, solistais, taip pat su scenovaizdžio klasiškomis kolonomis ir žvakidėmis, su plačiu muzikiniu mostu, apimančiu ir bažnytinės muzikos pradmenų paprastumą, ir šiuolaikinį raizgų garsų persipynimą. Gal taip ir turi melstis ir giedoti dabarties žmogus — su dvasinės kultūros istorine pilnatimi?

Sv. Kazimiero Mišių giedojai: Birutė Dabšienė, Janina Čekanauskienė, sopranas Pamela Scanlon, tenoras David Hart ir bosas Rimtautas Dabšys. Pianistė — Anita Swearengin. Kameriniame orkestre matėsi lietuviai: violončelistė Jūratė Raulinaitytė ir smuikininkas Raimundas Mickus.

Bruno Markaitis yra daugiausia kompozitorius. Jis neužsisiklėdžia savo luite. Priešingai: su skvarbia muzikine nuovoka ir organizaciniu ryžtu stengiasi išnūti pasaulį dėsnių pažėrti iš visų epochų ir iš mūsų amžiaus paveldėtą muzikinį garsyną. Šitoks turiningas, veržlus Markaičio kompozicinis siužetas, be abejo, atliekams suteikia sunkumų. Visą darniai išbalansuotą reikią daugelio repetitijų. Besiklausant koncerto, buvo jaučiama, kad galėjo jį būti daugiau. Vietomis taip ir liko neišryškintas grojamos muzikos briaunų žibėjimas.

Dvikalbis programos sąsiuvinys sudarytas gerai. Idėta Vilniaus universiteto istorijos santraukėlė ir Bruno Markaičio muzikos apibūdinimas. Gaila, kad tekste knibžda korektūros klaidų knypava. Argi taip sunku sumedžioti lietuvių kalbos korektorių? Šiuo ir baigiu. Linkiu išsivijai kuo dažniau susilaukti savų kompozitorių kūrybos koncertų.

(gal lietuviams tai būdinga?) pabrėžtinai lyriškas arba bent artimai susilietęs su romantiškuoju realizmu. Tai labai akivaizdu gausiuose peizažuose, gamtos ir architektūros detalėse. Parodoje pasigendame stipresnio paties žmogaus portretinio akcento. Žmogaus veido tema visada buvo pačių didžiųjų fotografų mėgiamausia ir tiesiog neišsamiama. Siemetinėje parodoje tikro portreto beveik kaip ir nebūvo.

Taipgi vienoje vietoje, įsižiūrėjus į pluoštą lietuviškojo Mar-

Alfonso Petrusis

Prie Pacifiko (La Jola, Calif.)

iš aštuntosios Lietuvių nuotraukų parodos Chicagoje

Meistro dirbtuvėje

(Atkelta iš 2 psl.)

lygiškumas" kaip svarbi rašytojo priemonė pasiekti savo kūrinio meninio apibendrinimo, vaizduojamos tikrovės įprasminimo, panaudojant alegoriją, simbolius, simbolinius įvaizdžius ir įvairius motyvus, kurie vienija kūrinį (žr. Stasys Lipskis "Magiškas kristalas (Salygiškumo problema lietuvių prozoje)" Pergalė, 1978, Nr. 8, 142 - 152). Neišvengiamai tai pabrėžia kūrinio priklausymą estetinei kategorijai, tamsesnį jo ryšį su rašytojo vaizduote ir viską įmančią meninę gyvenimo viziją negu su išoriniu pasauliu. Tai priešingas polius realizmui. Susidaro išpuolis, kad rašytojo teisei ir sąlygiškumui Lietuvoje pakankamai apginta, ir tuo būdu praplėstas iki šiol grubios socialinio realizmo normos. Tačiau sąlygiškumas vis dėlto galutinai pateisinamas tuo, kad jis geriau atlieka didaktinę literatūros funkciją, paveikdamas skaitytoją norima visuomeninio elgesio linkme, smerkdamas gyvenimo negeroves, keldamas privalumus. Salygiškumas tapęs reikšmingu, "svariai papildydamas ir praturtinamas socialistinio re-

alizmo priemonių arsenalą" (Lipskis, 152). Nors didaktizmo svarbos niekas negiginys nė Vakaruose, vis dėlto tai tik vienas fantastinis literatūros poliūs. Antras jos poliūs nuo neatmenamų laikų yra buvęs estetinis — rašytojas seka impulsą sukurti pasigrožėjimo vertą objektą, suteikti skaitytojų pasitenkinimo ir arsenalų pildymo neušimta. Norėjęs teigti, kad Jankaus kūrybos savita vertė yra kaip tik šis antrojo poliūs saugojimas ir puoselėjimas. Jankui nesvetimas, aiškus, ir didaktinis momentas, bet jis didaktinio momento nestumia į priekį. Tad, jeigu neželgsime į "Anapus rytojaus" pasitaikantį idėjų deklamavimą, kaip centrinį visam kūriniiui, tur būt suiksimė, kad Jankus beveik vienas iš mūsų dabartinių rašytojų praktikuoja tą kryptį pasakojimo mene, kur pasakotojas, užuot pasinėšęs taisyti ir smerkti pasaulio negeroves, pirmiausia susitelkia ties savo amatu ir džiaugiasi galįs padaryti ką nors gražaus. O toks džiaugimasis nepastebimai pereina į džiaugsmą žmogiška būseną apskritai, kurinį traukiamas ir skaitytojas.

Vertimų reikalu

(Atkelta iš 3 psl.)

pranašesnė už militarines santarves...

Lietuvių išsivijos literatūrai (proza, drama, poezija) tinka būti verčiamai į kitas kalbas. Čia netgi neturi jokio primato vertimui ir didžiulės tautos kalba. Visas tai plečia kultūrinės įtakos sferą, iš dabartinės nežinomybės iškelia tas lietuviškojo ledkalnio dalis, kurios panarintos nežinomybėje. O juk kas nežinoma — visad svetima, neatpažinama. Būdamas maža tauta, mes turime labai vertinti mažųjų tautų kultūrinius turtus. Mes esame pervargę milžinų atakose, idėjose ir interesuose. Antra vertus, ne iš nuobodžių politinių traktatų ir ekonomikos santraukų tauta įgyja simpatijų kitai tautai, bet iš meno veikalų, iš grožinės literatūros pažinimo. Vertimas į kitą kalbą yra stambus kultūrinis politinis aktas. Tai yra laisvos ir turtingos išsivijos pareiga ir privilegija pastebėti ir apvaldyti tai savo tautos interesų naudai.

Greta partizaninės veiklos šiame kultūrinės įtakos plėtros sektoriuje tikti organizuoti specialius fondus, aktyvius stimulus, kad tik spiečiai nors ir kukliu leidiniu, vertimų, paplūstų įvairiomis kalbomis, įvairiose visuomenėse. Juk nešame į kitakalbę visuomenę ne kietus knygos virše-

Hamiltono lietuvių teatro viešnagė Chicagoje

Poris Dulsidenės moralė. Gabrielė Zapolska, 3 v. satyrinė drama. Aktoriai: Elena Dauguvietytė, Antanas Mingėla, Kęstutis Kalvaitis, Danutė Kudabaltė, Ina Kudabaltė, Marija Kalvaitienė, Dalia Jonikaitė, Teresė Kalmantavičienė, Vida Juozaitytė. Režisierė — Elena Kudabienė; dekoratorius — Kazimieras Mikšys; grimas — Stasio Ilgūno; šviesos — Arthuro Cockmano. Pastatymas — Aukuro, Hamiltono Lietuvių dramos teatro, Chicagoje, Jaunimo centre, 1979 m. lapkričio 4 d.

Jei praeitą sekmadienį Chicagoje matėme ištisą trijų veikalų vaidinimą, tai galime būti dėkingi dviem priežastims. Pirmą — vieno žmogaus meniniam ir organizaciniam darui. Antra — aplinkos palankumui meno sričiai. Šiuose rėmuose randame individą — Elena Dauguvietytę-Kudabienę, dirbančią palankioje teatrinėje aplinkoje. Rezultatas — visas spektaklis. Šios satyrinės dramos tematika nukelia žiūrovą į ankstaus dividešimto šimtmečio laikotarpį. Tokią pjesę Chicagoje aktoriai — tie, kurie dar kartą nuo karto pasirodė scenoje, — kažin ar pajudintų, sakdami, kad tai senas dalykas. Bet ši tema tapo gyva realybe spektaklį mačiusių vaidinusiųjų.

Dabar girdime, jog mūsų jaunimas nesidomi praeitimi. O čia scenoje pamatėme, jog jie puikiai supranta ir interpretuoja tą praeitį. Visi jauni aktoriai, o kai kurie tiesiog išskirtiniai, mums tai įrodė.

Kalbant apie mūsų jaunuosius aktorius, negalima nepaminti jų lietuviškios tarties, nes ji scenoje ypač išsivystė. Savo darbe turėdama sąlytį su fonetika, žinau, jog anglų k. įtaka mūsų jaunajai kartai yra neišvengiamas dalykas. Bet taip pat žinau, kaip buvusi aktorė, kiek

laiko praleidau, betaisydama savo pačios fonetiką būtinam pėdėjimui iš lietuvių į anglų (britų). Ir patyriau, jog visa tai įmanoma. Jei ne visiškai pavyksta "išsiprošinti" vienos kalbos fonetikos įtaką kitai, tai bent galima ją gerai palyginti. Šio spektaklio atveju tai buvo ne režisierės darbas, kuri ir taip buvo visur lyg "superwoman", atliekanti ir pagrindines aktorės, ir režisierės pareigas. Tačiau visada praverstų, jei įmanoma, pasikviesti lietuvių, anglų kalbos fonetikos žinovą, kuris parodytų, kame glūdi svarbieji fonetikos skirtumai.

Pagrindinėjė rolėj Elena Dauguvietytę įrodė, jog ji yra puiki charakterių aktorė. Jinai domėnavo visas mizanscenas, išsiskyrus tas, kurios vyko su Antanu Mingėla ir pirmajame akte užbaigimo scenoje su Marija Kalvaitiene. Čia ji nebuvo solistė, bet dainavo mizanscenoje dueta su sau lygiu. Visa tai liks mūsų mintyse ilgą laiką.

Režisūra buvo aiški ir įvairi. Iš programos nežinojau, jog režisierė Elena Kudabienė yra pati Elena Dauguvietytė, kuri vaidino pagrindinę rolę. Vaidinti ir kartu režisuoti yra nepaprastai sunkus darbas. Abu šie darbai čia buvo puikiai atlikti. Ir užtat šitai apsimėsi vėliau "superwoman" vardo.

K. Mikšio dekoracijos tiksliai priminė laikotarpio foną. Kartais tik norėsi ryškesnio apšvietimo, bet tai techniškas dalykas, kuriuo pasitiktė negalima, išvažiavus iš savo kiemo.

"Aukurą" sveikinam ir lietuvių kitiems metams. Būtu gerai, kad tai taptų tradicija — ir Hamiltono lietuvių dramos teatras atvažiuotų į Chicago dažniau.

Nijolė Martinaitytė

Šių metų lietuvių nuotraukų paroda

Lietuvių fotografų metinė paroda išsivijoje jau turi savo istoriją, savo tradiciją ir organizacinę struktūrą. Štai, Jaunimo centre, Chicagoje, siemetinė jau yra aštuntoji. Jas pradėjęs organizuoti ir palaiminga fotografavimu "liga" užkrėtęs daugelį Algimantas Kezys, S. J., sukėlė tokį mėniško fotografavimo sąjūdį, kad pastarosios metinės parodos atsiranda ir be tiesioginės jo rankos — jos puikiai jau suorganizuojamos kitų, Algimantui Kezui daugiau ar mažiau nuosėlėje tik džiaugiantis pasėtos sėklos derliumi.

Siemetinė paroda keliais atžvilgiais yra net išskirtinė. Pirmiausia — ji vyksta ne buvusioje Čiurlionio galerijoje (Jaunimo centro "rūsyje"), bet visose trijose dabartinės M. K. Čiurlionio galerijos salėse. Ekspонатų čia nereikia ankštai sugrūsti, nereikia naudoti pridėtinų stovų, nuotraukos laisvai ir labai estetiškai išsitiesia erdviose galerijos sienose. Žinoma, ir apšvietimas šiose patalpose kur kas geresnis, negu ankstesnėse. Apskritai parodos estetiniams išpučiams labai daug reikią galerijos papuošimas skulptūrinių pjedestalių kombinacijomis, ant kurių padėtos gėlių puokštės, priderintos prie lietuviškų juostų detalės ir pan. Už tokį neatkūstinį, bet labai reiklų visos parodos ir galerijos patalpų apipavidalinimą tikrai vertas padėkos siemetinis parodos organizatorius Stasys Žilevičius ir visi jo talkininkai.

Kokią mūsų meninės nuotraukos situaciją ir jos šiandieninius poslinkius liudija šių metų paroda? Pirmu žvilgsniu jau galima

Olandų kolonijoj, Michigano valstijoje

Nuotr. Alg. Kezys, S. J.

Leidžiami Juozo Brazaičio raštai

Prieš penkerius metus mirusio literatūros kritiko, visuomenininko ir politiko profesoriaus Juozo Brazaičio raštai pradeda būti leisti. Jo rašiniai, išmėtyti nepriklausomos Lietuvos ir laisvojo pasaulio periodinėje spaudoje, taip pat išėję ir atskromis knygomis, kaupiami ir jų sudarytas keli tomai. Redaguoja Alina Skrupskelienė ir Česlovas Grincevičius. Pirmas tomas jau parengtas ir atiduotas spaudai. Į tomą įeis visa, kas pavyko užtikti Brazaičio (Ambrasevičiaus) plunksnos darbus apie Tumą-Vaižgantą, Aleksandrą Dambrauską - Jakštą, Simoną

H. Balciūnas

Trys moterys

lius. Nešame skaitinį.

Būtu, aišku, naudinga leisti pasisakyti plačiau apie vertimus, apie šio darbo organizavimą. Vertėjų dabar dar nestokos — o vertimas nėra gi autoriaus ambicijų sfera, bet išsivijos misijos dalis.

Daukanta, Kristijoną Donelaitį, Antaną Baranaušką, Vincą Plepietį, Gabrielę Petkevičaitę-Bitutę, Motiejų Valančių, Kazimierą Pakalniškį, Sofiją Pėbiliauskienę ir Mariją Lastauskienę, pasirašinėjančius Lazdynų Pelede, alapyvardžiu, Julijoną Lindę-Doibilą ir Antaną Smetoną. Leidžia I Laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti.

Nauji leidiniai

Antanas Rubšys, RAKTAS I NAUJAJI TESTAMENTA. Antroji dalis. Išleido "Krikščionių gyvenime" 1979 m. Kalbą tikrino Petras Balčiūnas. Žemėlapius paruošė Juozas Andrius. Meniška apipavidalino ses. O. Mikalaitė. Nuotraukos Antano Rubšio. Spausdino N. Pr. Marrijos seserys, I. C. C., Putnam, CT. 06260. Knyga kietais viršeliais, 424 psl., kaina — 9 dol., gaunama ir "Drauge".

Leidinio didieji skyriai yra tokie: I. Bendrija išsina į pasaulį, II. Bendrija organizuojasi, III. Bendrijos hierarchinė santvarka, IV. Bendrija kovos lauke, V. Bendrijos maldos ir dora, VI. Tikras Dievo garbinimas, VII. Tikrojo Dievo tauta: Evangelija pagal Matą, VIII. Naujasis gyvenimas: Evangelija pagal Joną, IX. Bendrija pasaulinėje istorijoje: Luko raštai, X. Bendrija ir amžius pabaigai.

Gale dar pridėta: Žemėlapių ir braižinių sąrašas, svarbesnė literatūra, naudotų šventraščių citatų sąrašas ir vardynas.

— New Yorko arkivyskupijoje yra 2,702 kunigai, 1,825,000 katalikų, 410 parapijų, 533 kopijūs.